

Utvecklingspsykologi - en uppdatering med fokus på tandvårdens behov av att förstå barn och ungdomar

Anders Broberg
Psykologiska Institutionen
Göteborgs Universitet

Testkörning

Broberg, A., G. & Klingberg, G. (in press).
Child and adolescent psychological
development
i
Koch, G., Poulsen, S & Dahllöf, G. (Eds.).
Paediatric Dentistry som utkommer på
Blackwells förlag 2008

Vad handlar föreläsningen om?

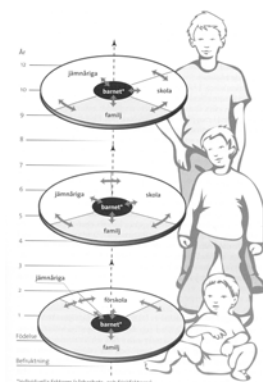
- ❖ **Normalutveckling**
  - Olika perspektiv
  - En övergripande modell
- **Olika utvecklingsaspekter**
  - Kognitiv utveckling
  - Känslomässig utveckling
- **Anknytning och social ekologi**
- **Utvecklingsuppgifter**
- ❖ **Utveckling på avvägar**

Olika perspektiv

- ❖ Betydelsen av arv respektive miljö
- ❖ Psykologisk utveckling och psykiska skeenden som artefakter av eller oberoende av biologin
- ❖ Kropp mot själ
- ❖ Mognad kontra inläring
- ❖ Intellektuell, känslomässig & social utveckling var för sig eller alla tillsammans

En övergripande bio-psyko-social modell

Ur Broberg, Almqvist & Tjus (2003). *Klinisk barnpsykologi -- Utveckling på avvägar*. Natur & Kultur

Figur 1. Den transaktionella modellen (inslagad efter Herman, 1991).

Kognitiv utveckling; Jean Piaget (1896-1980)

Barn är vetenskapsmän i vardande.

De konstruerar ny kunskap som ett resultat av de handlingar de utför och de erfarenheter som de gör.

- ❖ *Kunskap genereras genom ett växelspel mellan assimilation och ackomodation*
- ❖ *Förskolebarn och unga skolbarn tänker på ett annat sätt (inte likadant fast sämre) jämfört med tonåringar och vuxna*

Kognitiv utveckling; Lev Vygotsky (1896-1934)

- ❖ Kognitiv utveckling en frukt av social interaktion -- vi lär oss i samspel med andra
- ❖ Vår kunskap om världen är kulturberoende. Vi skapar begrepp utifrån det sätt som vår kultur "förstår världen"
- ❖ The zone of proximal development (= skillnaden mellan vad man kan på egen hand och vad man kan tillsammans med en klokare person)
- ❖ Nya erfarenheter måste vara "lagom" nya

Verkligheten filtreras genom betraktaren

- ❖ *Delad uppmärksamhet (9 - 11 mån)*
- ❖ *Theory-Of-Mind/mentalisering (3 - 4 år)*
- ❖ *Metakognition*
- ❖ *Lek och verklighet - koppling till känslomässig utveckling*

Theory-Of-Mind av första ordningen
Världen ser olika ut beroende på betraktarens kunskap och synvinkel

Ur Broberg, Almqvist & Tjus (2003).
Klinisk barn-psykologi -- Utveckling på avvägar. Natur & Kultur

Känslomässig utveckling

Emotioner (rädsla, ledsenhet, ilska & glädje) är sammansatta av en omedelbar känsla, tankar, beteenden och fysiologiska reaktioner. Två särskilt viktiga aspekter:

- ❖ **Temperament** = den gryende personligheten och dess biologiska bas
- ❖ **Känslomässig reglering** = Hur barnet hanterar de emotioner som väcks

Man kan känna sig väldigt liten!!

Temperament

Barnets karakteristiska sätt att vara på:

- Tempo (trögdjur eller vessla)
- Ensamvarg eller sällskaplig
- Reaktion på nyheter i omvärlden (nyfiken eller skeptisk)
- Fördragsamhet (hur barnet hanterar livets dagliga frustrationer)
- Tänka efter före, eller handla först och tänka sedan

Reaktivitet en viktig gemensam aspekt av olika temperament

Temperamentet är inte en gång för alla givet, det påverkas av gjorda erfarenheter

Känslomässig reglering

Kontroll över den reaktivitet man har, dvs hur barnet hanterar att bli ”uppgjaget”. Det är bra med ”lagom” kontroll

- ❖ Har barnet utvecklat egna strategier (tala lugnande till sig själv eller andra former av kognitiv kontroll)
- ❖ Kan barnet använda sig av tandvårdspersonalen (be tandläkaren sluta eller förklara; titta på tandsköterskan etc.)
- ❖ Kan barnet använda sig av föräldern som trygg bas/säker hamn

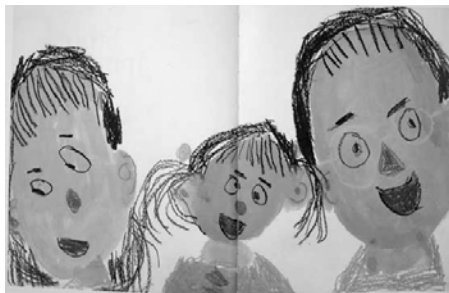
Hur bemästrar det här barnet tandvårdssituationen?

Har det här barnet sin förälder som en trygg bas??

Vad vore barnet utan sina föräldrar?

Anknytning

- ❖ Nomadiserande däggdjursarters sätt att lösa problemet med att det inte finns någon lya eller något gryt att fly till
  - Ungarna lär sig VEM man ska fly till inte VART man ska fly
- ❖ Utvecklas under de första levnadsåren
- ❖ Får betydelse för den fortsatta utvecklingen genom att barnet utvecklar förväntningar på hur det ska bli bemött av nya människor utifrån hur samspelet med föräldrarna har varit

Några växer upp i en familj som håller ihop

Andra i en som glidit isär

Social ekologi

- ❖ barnet befinner sig i olika sociala mikro-system (familj, växelvis boende, kamrater, skola etc.) som påverkar barnet direkt (t ex anknytning) och indirekt (genom hur de samspelar med varandra)
- ❖ de sociala mikrosystemen påverkas i sin tur av det närsamhälle de finns (landsbygd, förort, innerstad)
- ❖ barnet påverkas också av samhället på "högre nivå" (lagen om förbud mot aga; föräldraledighet; förskola etc.)
- ❖ begreppet *social adress* sammanfattar viktiga aspekter av barnets situation (alkoholiserad pappa; flyktingfamilj etc.)
- ❖ *sociala adresser* är bedrägliga

Den sociala ekologin varierar kraftigt!

Utvecklingsuppgifter

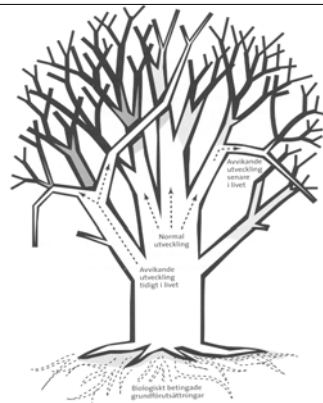
Uppgift	Uppgift
Uppgift 1	Uppgift 1
Uppgift 2	Uppgift 2
Uppgift 3	Uppgift 3
Uppgift 4	Uppgift 4
Uppgift 5	Uppgift 5
Uppgift 6	Uppgift 6
Uppgift 7	Uppgift 7
Uppgift 8	Uppgift 8
Uppgift 9	Uppgift 9
Uppgift 10	Uppgift 10

Utveckling på avvägar

- ❖ *Utvecklingspsykopatologi* kompletterar i viktiga avseenden traditionell psykiatri
  - Hälsa och sjukdom ses som punkter på ett kontinuum
  - Tiden en viktig faktor för att förstå utvecklingen
  - Salutogenes lika viktig som patogenes
  - Fokus på tidiga insatser (innan det gått för långt)
- ❖ *Den transaktionella modellen*
  - Sårbarhet och riskfaktorer
  - Motståndskraft och skyddande faktorer
  - Multifinalitet
  - Ekvifinalitet
  - Utvecklingslinjer

Utvecklings- linjer

Ur Broberg, Almqvist &
Tjus (2003). *Klinisk barn-
psykologi -- Utveckling på
avvägar*. Natur & Kultur

Figur 3. Man kan illustrera utvecklingen av psykisk hälsa/ohälsa som ett träd (bearbetad efter Sroufe, 1997).

Utvecklingen är inte förutbestäm

- ❖ En liten ledsen flicka kan bli en stor glad tös
- ❖ En liten arg gosse kan bli en stor och förständig ung man
- ❖ Hur tandvården bemöter den ledsna flickan, eller bråkige pojken spelar roll!!

